

B O G A N M E L D E L S E R

Bent Hansen: Finanspolitikens økonomiske teori. Statens Offentliga Utredningar 1955:25, Stockholm 1955. 403 sider.

Inspireret af efterkrigsårenes økonomiske problemer ansatte det svenske finansministerium i 1951 en række økonomer »med oppdrag att verkställa vetenskapliga undersökningar inom olika delar av samhällsekonomin, syftande till att belysa möjligheterna att bevara ett stabilt penningvärde i ett samhälle med full sysselsättning.« I en række af betænkninger, som — under navnet »1951 års penningvärdeundersökning« — hermed blev igangsat, og som uvilkårligt minder om de berømte »arbejdsløshedsutredningar« fra begyndelsen af 30'erne, er der hidtil blevet offentliggjort 3 bind: Bengt Metelius, *Utländstransaktionerna och den svenska ekonomin* (SOU 1955:13), Bent Hansen's bog om finansteorien, som her skal nærmere omtales, samt Lars Lindberger, *Investeringsverksamhet och sparande* (SOU 1956:10). Med det høje niveau, der er angivet med disse tre arbejder, vil man forventningsfuldt imødesee nye bind i serien.

Den her betragtede undersøgelse over finansteorien — udarbejdet af vor tidligere landsmand, nu chef for det svenske konjunkturinstitut — er ikke begynderlæsning. For med fuldt udbytte at kunne tilægge sig bogen forudsættes ikke alene et ganske grundigt kendskab til økonomisk teori i almindelighed, men så vidt jeg kan skønne forudsættes også, at læserne behersker ganske store dele af finansteorien. Dette følger dels af, at flere områder kun helt antydningstvis berøres — f. ex. den partielle overvæltningstænde — dels af, at fremstillingen flere steder er ganske komprimeret — f. ex. meddeles aldrig mellemstadier i beregninger. Når hertil kommer, at fremstillingen næsten overalt er meget

abstrakt, giver man ubetinget forf. sin tilslutning, når han i indledningen siger, at dette »arbejde är ingen vademecum för finanspolitiker«!

Bogen er fortrinlig disponeret: 1. del (på 100 sider) behandler almene finanstøretiske problemer, 2. del (også på 100 sider) behandler mikroøkonomisk finanstøret og 3. del (på 200 sider) behandler makroøkonomisk finanstøret.

1. del indledes med en omhyggelig drøftelse af metodiske problemer, hvorunder der gives en behandling af sammenhængen mellem mål og midler. Allerede i 1. kapitel når forf. frem til hovedreglen, at antal midler, der tages i brug, skal være lig antal mål, der sættes for finanspolitikken. Denne regel — der, som forf. viser, kan have undtagelser — benyttes hele bogen igennem. Hvor vigtig den end er, må det dog tilføjes, at selv når fremstillingen lægges på et så abstrakt plan som her, er det værd at minde om, at de forskellige midler, det offentlige her kan betjene sig af — dvs. de parameterændringer, det kan gennemføre — har vidt forskellig »slagkraft«. Retsgebyrer er offentlige parametre, som i en sådan generel fremstilling får samme stilling som indkomstskattens karakteriserende parametre. Det er selvfølgelig ikke tilstrækkeligt at fastslå, at et givet mål kan nås, fordi man har et tilstrækkeligt antal midler. Det må tillige være ganske afgørende at tilføje en oplysning om, hvorvidt disse midler har en kvantitativ virkning, der er stor nok til at føre til målet.

I kap. II, der behandler midlerne, drages grænsen mellem pengepolitik og finanspolitik ved at betragte alle offentlige indgreb, der hænger sammen med transaktioner på fordringsmarkedet som pengepolitik, mens al øvrig offentlig virksomhed i forbindelse med økonomiske transaktioner

B O G A N M E L D E L S E R

Bent Hansen: Finanspolitikens økonomiske teori. Statens Offentliga Utredningar 1955:25, Stockholm 1955. 403 sider.

Inspireret af efterkrigsårenes økonomiske problemer ansatte det svenske finansministerium i 1951 en række økonomer »med oppdrag att verkställa vetenskapliga undersökningar inom olika delar av samhällsekonomin, syftande till att belysa möjligheterna att bevara ett stabilt penningvärde i ett samhälle med full sysselsättning.« I en række af betænkninger, som — under navnet »1951 års penningvärdeundersökning« — hermed blev igangsat, og som uvilkårligt minder om de berømte »arbejdsløshedsutredningar« fra begyndelsen af 30'erne, er der hidtil blevet offentliggjort 3 bind: Bengt Metelius, *Utländstransaktionerna och den svenska ekonomin* (SOU 1955:13), Bent Hansen's bog om finansteorien, som her skal nærmere omtales, samt Lars Lindberger, *Investeringsverksamhet och sparande* (SOU 1956:10). Med det høje niveau, der er angivet med disse tre arbejder, vil man forventningsfuldt imødesee nye bind i serien.

Den her betragtede undersøgelse over finansteorien — udarbejdet af vor tidligere landsmand, nu chef for det svenske konjunkturinstitut — er ikke begynderlæsning. For med fuldt udbytte at kunne til egne sig bogen forudsættes ikke alene et ganske grundigt kendskab til økonomisk teori i almindelighed, men så vidt jeg kan skønne forudsættes også, at læserne behersker ganske store dele af finansteorien. Dette følger dels af, at flere områder kun helt antydningstvis berøres — f. ex. den partielle overvæltningstænde — dels af, at fremstillingen flere steder er ganske komprimeret — f. ex. meddeles aldrig mellemstadier i beregninger. Når hertil kommer, at fremstillingen næsten overalt er meget

abstrakt, giver man ubetinget forf. sin tilslutning, når han i indledningen siger, at dette »arbejde är ingen vademecum för finanspolitiker«!

Bogen er fortrinlig disponeret: 1. del (på 100 sider) behandler almene finanstøretiske problemer, 2. del (også på 100 sider) behandler mikroøkonomisk finanstøret og 3. del (på 200 sider) behandler makroøkonomisk finanstøret.

1. del indledes med en omhyggelig drøftelse af metodiske problemer, hvorunder der gives en behandling af sammenhængen mellem mål og midler. Allerede i 1. kapitel når forf. frem til hovedreglen, at antal midler, der tages i brug, skal være lig antal mål, der sættes for finanspolitikken. Denne regel — der, som forf. viser, kan have undtagelser — benyttes hele bogen igennem. Hvor vigtig den end er, må det dog tilføjes, at selv når fremstillingen lægges på et så abstrakt plan som her, er det værd at minde om, at de forskellige midler, det offentlige her kan betjene sig af — dvs. de parameterændringer, det kan gennemføre — har vidt forskellig »slagkraft«. Retsgebyrer er offentlige parametre, som i en sådan generel fremstilling får samme stilling som indkomstskattens karakteriserende parametre. Det er selvfølgelig ikke tilstrækkeligt at fastslå, at et givet mål kan nås, fordi man har et tilstrækkeligt antal midler. Det må tillige være ganske afgørende at tilføje en oplysning om, hvorvidt disse midler har en kvantitativ virkning, der er stor nok til at føre til målet.

I kap. II, der behandler midlerne, drages grænsen mellem pengepolitik og finanspolitik ved at betragte alle offentlige indgreb, der hænger sammen med transaktioner på fordringsmarkedet som pengepolitik, mens al øvrig offentlig virksomhed i forbindelse med økonomiske transaktioner

regnes for finanspolitik. I forbindelse hermed fremhæves det meget stærkt — ja, det er næsten en kæphest i 1. del — at midlerne i finanspolitik *ikke* er ind- og udbetalinger til og fra det offentlige, men derimod de parametre, der — sammen med forskellige variable — bestemmer disse strømme. Budgetbalancen er således en endogen variabel. Det vises på overbevisende måde, hvorledes man kan gå fejl, hvis denne — åbenbare og egentlig banale — regel ikke overholdes. Hele kap. III («Om budgetens balans») kan opfattes som en illustration hertil. Der vises i dette kapitel — et af bogens bedste — hvorledes budgettet i sig selv er en dårlig vejledning: »...budgetbalansens förändringar kan inte tilläggas bestämda verkningar» (p. 76). Efter et kapitel om overvæltning — hvor man beundrer den helt præcise fremstilling ikke mindst af spørgsmålet om »alternativet for den betragtede skat« — slutter denne del med en systematisk oversigt over de finanspolitiske midler.

I 2. del behandles husholdningerne og virksomhedernes reaktioner over for forskellige finanspolitiske indgreb. Kapitlerne VII til IX behandler husholdningernes reaktioner. Med udgangspunkt i den almindelige teori for husholdningerne gennemføres her en række analyser af skatternes virkninger. Det drejer sig her, så vidt mig bekendt, om helt originale bidrag. Idet der skeles til 3. del, er det naturligt, at skatternes virkninger på opsparingen får en grundig behandling. I kapitel X behandles virksomhedernes reaktioner. Disse problemer er vel ganske grundigt gennemdrøftede i overvæltningsslæren, og forf. har da åbenbart heller ikke meget på hjerte. Endelig behandles i kap. XI organisationernes reaktioner. Det er yderst prisværdigt, at forf. har taget dette problem med på lige fod med husholdningerne og virksomhederne. At der ikke står meget på kapitlets fire sider er noget andet. Engang vil denne nye, men til dato tomme, rubrik i den økonomiske teori formentlig blive udfyldt.

I 3. del opbygges en total model for et

lukket samfund. Derefter excerseres der i denne ved undersøgelse af, hvilke parameterændringer i den offentlige prispolitik der kan ophæve givne »forstyrrelser« — som ændringer i det offentlige køb af arbejdskraft og varer, ændringer i penge-lønnen, ændringer i skattestrukturen (med en diskussion af direkte ctr. indirekte skatter i kap. XIV) og produktivitsændringer. Fremstillingen af disse problemer er — som bogen iøvrigt — overordentlig klar. Forbilledlig er afsnittet om offentlig køb af arbejdskraft, ligesom hele kap. XIV ligger på et højt niveau. I denne del af bogen kommer forf. ind på en række forholdsvis konkrete problemer om finanspolitik og lønpolitik (kap. XVIII). Et af forslagene her går ud på, at det offentlige ved at deklarerer, hvorledes man vil reagere over for alternative lønændringer, skal lokke (eller »tvinge«) den ønskede løn frem: »...via inriktningen av finans- och penningpolitiken »köpa« fackföreningarna till at begära just sådana löföörändringar, som av det offentliga anses lämpliga» (p. 328). Bortset fra, at der i hele fremstillingen ses bort fra arbejdsgivernes organisationer, idet der åbenbart stiltiende forudsættes, at arbejderne altid får, hvad de forlanger (!), er forslaget i det mindste både interessant og — i teoretiske fremstillinger — vel også nyt. Det er dog et spørgsmål, om man ikke rent faktisk har haft tilløb til en sådan politik, jfr. også sidste sætning i kap. XVII hos Bent Hansen. Forslaget forudsætter iøvrigt — som det forudsættes flere steder i bogen — at det offentlige suverænt kan bestemme indkomstfordelingen.

Det kan ikke nægtes, at de benyttede forudsætninger som helhed er langt fra virkeligheden. Det følger alene af, at der ses bort fra udenrigshandelen, jfr. f. ex. det lille afsnit om lønregulering efter pris-index (kap. XVII, 8); der gives ikke kompensation herfor i kap. XVII, der alene — som det fremgår af kapitlets overskrift — er: »Synspunkter på finanspolitik och utrikeshandel«. Hvad der særlig har tiltrukket anmelderen i dette afsnit er et generelt (metodisk) problem om modellers

struktur og muligheden for at opstille en rangordning mellem forskellige indgreb — her: valuta-, finans- og kreditpolitik.

I det afsluttende kap. XIX berøres følgerne af usikkerhed eller — som det også siges — en stokastisk formulering af modellerne. Derefter er der ikke mere, i. e.: man savner et stikordsregister (og ganske særlig i en bog af denne karakter, hvor mange forskellige emner berøres). Ligeledes ville det — omend det er et mindre savn — have været af værdi, om den rigeholdige litteratur, som fremstillingen støttes på, have været gentaget i en bibliografi. (Under udarbejdelsen heraf havde forf. måske opdaget, at han har glemt at tage Joan Robinson (*Economics of Imperfect Competition*, London 1933) med i note 2, side 191).

Bogen har — som gode bøger — karakter. Den er præget af god pædagogik, herunder en god systematik. Dens styrke ligger frem for alt i den omhyggelige analyse af de — ofte meget virkelighedsfjerne — præcist forklarede modeller. Denne (formelle) analyse er gennemgående meget korrekt gennemført — jeg har regnet næsten alt efter uden at finde fejl. Men det formelle er tillige bogens svaghed. Undertiden føres forf. ved rent formelle betragtninger ud i diskussioner, som er irrelevante. Et slående eksempel findes i kap. VII, p. 127 f. Der undersøges her, hvorledes fordeling af forbruget over tiden påvirkes af rentændringer. Udgangspunktet, dvs. teknikken, hentes fra Irving Fisher's geometriske analyse, hvor forbruget i de to perioder, der betragtes, afsættes ud ad absicse- og ordinatakse. Der regnes kun med een vare. Ethvert punkt i dette koordinatsystem angiver kombinationer af forbrug i periode 1 (q_1) og i periode 2 (q_2). En kurve gennem sådanne værdier af (q_1 , q_2), som betragtes som ækvivalente, kan opfattes som en indifferenskurve i sædvanlig forstand. Antager man, at ($\bar{q}_1$, $\bar{q}_2$) er den mængdekombination, der kan købes, når indkomsten hele tiden forbruges fuldstændig, og er r rentefoden, vil budgetlinien

$$q_2 - \bar{q}_2 = -(1+r)(q_1 - \bar{q}_1)$$

angive de punkter, der kan vælges med givne indkomster, dvs. for givet ($\bar{q}_1$, $\bar{q}_2$). Den optimale fordeling af forbruget på de to perioder findes — som det vil vides ved analogi til den almindelige Pareto-analyse — hvor budgetlinien tangerer en indifferenskurve. (Hvor meget der kan lægges op på denne teknik kan jo nok i høj grad diskuteres, jfr. nedenfor). Man ser umiddelbart, at ændringer i renten betyder drejning af budgetlinien og dermed nye optimale fordelinger. Her sker det nu, at forf. bliver grebet af tanken om virkeligt at gennemanalysere rentevariationer. Hør blot (p. 127): »Normalt kan man påräkna att räntan är positiv. Av rent teoretiska skäll är det imidlertid värt att uppmärksamma, att vid en ränta på — 100% blir budgetlinien vågrät, och vid ännu lägre ränta blir budgetlinjens lutning positiv. Från teoretisk synpunkt är därför räntan — 100% strängt tagit ett intressantare gränssfall än räntan noll, som diskuterats ganska mycket i litteraturen, men som, vilket man lätt ser, inte bjuder på några speciella egendommeligheter.»

— Det er jo rigtigt, at en hældning af budgetlinien på 45° — dvs. en rente lig nul — ikke *i sig selv* er særlig bemærkelsesværdig. Men dette kan dog vel ikke være et kriterium for, om en rente på 0 (eller evt. negativ) er »ejendommelig«. Bedre bliver det ikke, når forf. forfølger ideen og diskuterer disse forhold i relation til investeringskalkulen,

$$K_0 = \sum_{i=1}^n \frac{E_i}{(1+r)^i}$$

Symbolerne giver sig af sig selv. Det er jo rigtigt, at matematisk set vil $r = 0$ give $K_0 = \sum_i E_i$, som (formelt set) er veldefineret, mens $r = -1$ (dvs. — 100 pct. (!)) giver særlige komplikationer. Men er det ikke rent ud at glemme den virkelighed, der beskrives, for geometri og formler? Det kan vel ikke klares ved at henviser til, at der alene er tale om en »subjektiv rentefod«. — Man kan heller ikke svinge sig op til at interessere sig for *hele* forløbet

af den lige efter opstillede rente-konsumptionskurve.

Forf. forsøger iøvrigt at generalisere teorien for intertemporale valg til at omfatte mere end to perioder, jfr. pp. 132 ff.

I det følgende kapitel (VIII) synes det formelle apparat også at blive presset stærkt. Kapitlet omfatter bl. a. en — iøvrigt overordentlig skarpsindig og lærerig — sammenligning mellem indkomstskat og konsumtionsskat. Særlig værd at fremhæve er den omhu, hvormed forf. forklarer, hvad der skal forstås ved at sammenholde en given konsumtionsskat med en »lige så stor« indkomstskat. Forf. når frem til følgende konklusion (p. 154): »Om hushållets konsumtion skall minskas till en viss given kvantitet, placeras det på högsta möjliga indifferenskurva om konsumtionsminskningen framkallas genom en allmän konsumtionsskatt. . . . Om hushållets konsumtion skall minskas till en viss given kvalitet, kan vi i allmänhet inte säga vilken skatt som är att föredra från den synspunkten, att skattebeloppet (skattekvoten) skall vare så litet som möjligt.« Dette resultat bygger imidlertid på Fisher's analyse for inter-temporale valg beskrevet ovenfor. Men denne analyse forudsætter, at der kun findes én vare, dvs. at indirekte skatter automatisk bliver til almene forbrugsskatter. Det er følgende udelukket at sammenligne med fler-vare analyser (å la Hicks). Men som nævnt hindrer det ikke, at den givne undersøgelse i sig selv er af stor interesse.

Det er allerede fremhævet, at forf.'s formelle behandling ikke alene er omhyggelig og klar (kun side 301 findes her en undtagelse), men tillige — i hvert fald i alle de mange tilfælde, anmelderen har kontrolleret — fuldstændig vandtæt. Værdien af disse analyser fortjener at fremhæves, ikke mindst fordi sådanne undersøgelser blandt mange økonomer betragtes som mindre væsentlig, idet der henvises til en manglende overensstemmelse mellem de nødvendige abstraktioner, der gennemføres, og virkeligheden. Over for denne generelle indvending mod »matematisk økonomi« må

gøres den indrømmelse, at abstrakte modeller må og kan suppleres med en række randbemærkninger, som kan være med til at trække abstraktionerne ned til jorden. Dette betyder ex-post-modifikationer, som dog har en chance for at gøre en axiomatisk opbygget teori virkelighedsnær. Denne chance gribes kun meget sjældent i Bent Hansens bog. Eksempler er talrige, og ovenfor er flere givet. Pladsen tvinger mig til at nøjes med et par illustrationer.

I 3. del kap. XIV sammenlignes virkningerne på arbejdsintensiteten af en skatteomlægning fra indirekte til direkte, proportional skat. På grundlag af en valg-handlingsteori (fritid ctr. indkomst) når forf. frem til, at arbejdsudbudet ikke vil blive påvirket af en sådan skatteomlægning. Men hvor slagkraftig er denne analyseteknik? I hvert fald i et samfund, som ikke kører med meget høj beskæftigelsesgrad, vil Joan Robinson's¹ harske bemærkninger ramme noget centralt:

«Again the orthodox conception of wages tending to equal the marginal disutility of labour, which has its origin in the picture of a peasant farmer leaning on his hoe in the evening deciding whether the extra product of another hour's work will repay the extra backache, is projected into the modern labour market, where the individual worker has no opportunity to decide anything except whether it is better to work or to starve.»

Hvad man savner hos Bent Hansen er en randbemærkning, som i det mindste kunne give analysen større perspektiv.

I kap. X (»Finanspolitikken betydelse för företagens planering«) diskuteres indkomst- og selskabsskattens virkning på virksomhedernes omkostningspolitik. Der henvises til den ofte fremsatte hypotese, at skatterne skulle lokke virksomhederne til at se mere large på visse udgifter: »En del av ev. utgiftsökningar »betalas av staten« genom den minskade skatten, och detta skulle innebära att utgifter, som

1. *An Essay on Marxian Economics*, London 1952, p. 2.

annars inte skulle löna sig, faktisk kommer att löna sig på grund av skatten. Ett sadant resonemang är dock uppenbarligen sjukt«. (p. 194). Dette er jo for så vidt rigtigt. Det er let at påvise, at optimalpunktet er uberørt af skatten. Men en randbemærkning er vel alligevel på sin plads. Tag for det første i betragtning, at punktet, hvor grænseomkostninger er lig grænseomsætning, i praksis aldrig kan bestemmes præcist, ja, ofte vil være et skud i (tæt) tåge. Vil der ikke under hensyntagen hertil kunne lægges god mening i hypotesen, når man ydermere tager i betragtning, at skatten er progressiv (dvs. skattebesparelsen kan være en meget stor del af merudgiften) og videre tager i betragtning, at mens man beskattes af merindtægt, så ydes der ikke noget tilskud ved et marginalt tab. Mon ikke en simpel stokastisk formulering af modellen vil vise, at ræsonnementet er mindre »sjukt« end den stive model viser?

Sådanne modifikationer kunne flere steder have været givet, uden at bogen var svulmet særligt meget op. Det er imidlertid også klart, at fuldstændighed ville have været mulig.

Finansvidenskaben har store traditioner i Skandinavien. Fra Wicksell over Lindahl og Myrdal til Jørgen Pedersen, Philip og Gelting går en linie, som Bent Hansen nu på smuk måde har fortsat. Han vil blive bebrejdet, at bogen — som hans inflationsbog — bevæger sig på det formelle plan. Dette er en relevant kritik. Men det hindrer ikke, at vi nu har fået en helt ny fremstilling af finansteorien, som ikke alene giver meget nyt, men tillige vil være det bedst tænkelige udgangspunkt for fremtidige arbejder.

*P. Norregaard Rasmussen.*¹

1. Dr. polit., professor ved Københavns Universitet.

Studies in the Economics of Transportation by *Martin Beckmann, C. B. Mc. Guire B. Winsten*, Introduction by *Tjalling C. Koopmann*. Published for the Cowles Foundation. 1956. Pris 4 \$ 232 sider.

De trafikteoretiske spørgsmåls vanskelighed har foranlediget Cowles Commission til at danne en studiegruppe af yngre økonometrikere under Tjalling C. Koopmanns ledelse. Denne har taget nogle af de spørgsmål inden for trafikøkonomien ud, hvor den økonomiske metode skønnes særlig anvendelig. Det drejer sig særlig om ventetidsfænomener, dels med hensyn til udnyttelsen af landevejene og dels med hensyn til langsom godsekspedition på grund af overfyldningen af rangerbaneanløbne. Hver af gruppens deltagere har taget et emne op. Inden udgivelsen har de udførte arbejder dernæst været diskuteret med en række amerikanske specialister, således at de giver et godt udtryk for økonometrikernes bidrag til den trafikøkonomiske teori.

De første fem kapitler handler om veje: Road and Intersection Capacity, Demand, Equilibrium, Efficiency og Some Unsolved Problems.

Indledningsvis skelner forfatterne mellem tre meget forskellige kapacitetsbegreber: basic capacity, possible capacity og practical capacity og udtaler om en sådan deling: »We intend to show however that as soon as the capacity notion is complicated in order to make it more useful from an economic point of view the interpretation as a set of possibilities becomes imperative.«

Et element i en praktisk kapacitetsbestemmelse må være antallet af krydsninger, der på en eller anden måde afbryder den regelmæssige strøm af trafikanter. Et andet element i kapaciteten er hastighedsfordelingen, idet den ensartede strøm tillader langt flere vogne at passere en given strækning, end hvor vognene kører med betydelige hastighedsforskelle. Af disse og andre grunde mener forfatterne, at de af rent teoretiske overvejelser bestemte kapacitetsbegreber må suppleres med praktiske kapacitetsmålinger, således at man kan nå til definitioner med praktisk relevans.

I afsnittet om efterspørgslen efter en given vejstrækning fremhæves, at denne ikke alene bestemmes af, hvor mange tra-